

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ХОРТИНГУ

ISSN 2410-5317

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ХОРТИНГУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 2014 р.

Випуск 4

Частина 3

Київ
Видавець Паливода А. В.
2017

**Збірник наукових праць входить до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук
(наказ МОН України від 07 жовтня 2015 р. № 1021)**

Редакційна колегія:

- Бех І. Д. – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор
(головний редактор)
- Петрочко Ж. В. – доктор педагогічних наук, професор (заступник головного редактора)
- Артюшенко А. О. – доктор педагогічних наук, професор
- Беленька Г. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Болтівець С. І. – доктор психологічних наук, професор
- Діхтяренко З. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, голова науково-методичної колегії
Української федерації хортингу, майстер спорту України з хортингу
- Єрмоменко Е. А. – кандидат педагогічних наук, Заслужений тренер України, Майстер
спорту України міжнародного класу, президент Української федерації
хортингу, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України
- Зубалій М. Д. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
- Коновець С. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Круцевич Т. Ю. – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
- Литвиненко А. М. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
- Грибан Г. П. – доктор педагогічних наук, професор
- Приступа Є. Н. – доктор педагогічних наук, професор
- Пустолякова Л. М. – кандидат педагогічних наук
- Тимошенко О. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Тимчик М. В. – кандидат педагогічних наук, майстер спорту України з хортингу
- Федорченко Т. Є. – доктор педагогічних наук, професор
- Хатько А. В. – кандидат педагогічних наук, майстер спорту України з хортингу
- Чобітько М. Г. – доктор педагогічних наук, професор
- Півоварський Юліуш – почесний професор, PhD, ректор Вищої школи публічної і
індивідуальної безпеки „Апейрон“ (Польська Республіка)
- Порада Віктор – професор, доктор юридичних наук,
ректор Вищої школи в Карлових Варах (Чеська Республіка)
- Шортт Джеймс Джордж – президент Всесвітньої асоціації особистих охоронців (Ірландія)
- Кастлшортський
Юрчак Войтех – професор, PhD, Академія збройних сил ген. М. Р. Штефаника в
Ліптовському Мікулаші (Словацька Республіка)
- Рецензенти:**
- Волков Л. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Єжова О. О. – доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук, професор
- Оржеховська В. М. – доктор педагогічних наук, професор
- Присяжнюк С. І. – доктор педагогічних наук, професор
- Сичов С. О. – доктор педагогічних наук, професор

Т 33 Теорія і методика хортингу. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 4. – Ч. 3. – 658 с.

ISBN 978-966-437-427-6.

До збірника ввійшли наукові праці вітчизняних учених, аспірантів, тренерів з хортингу. Автори спрямували свій науковий пошук на багатоаспектне висвітлення шляхів щодо реалізації сучасних підходів у теорії і методиці хортингу – національного виду спорту України.

**УДК 37.02 : 796.85 (08)
ББК 74.202 : 75.715**

ISBN 978-966-437-427-6

© ІПВ НАПН України
© К. : Паливода А. В.

ВИХОВНА СИСТЕМА ХОРТИНГУ НА ЗАХИСТІ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

ТОДОРУК Сергій Іванович
ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович

Університет державної фіскальної служби України

Анотація. У даній науковій статті характеризується захист України як орієнтир виховання школярів у системі хортингу, проаналізовано методи та форми військово-патріотичного виховання школярів із застосуванням засобів сучасного національного виду спорту хортингу та підходи до визначення сутності, змісту і завдань військово-патріотичного виховання. Визначено, що військово-патріотичне виховання школярів засобами хортингу є самостійним напрямом виховання, методологічною основою якого є концептуальні положення щодо розвитку військово-патріотичного виховання допризовної молоді, виховання патріота і громадянина, формування у школярів високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання свого конституційного обов'язку й відповідального ставлення до майбутньої військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу може здійснюватися у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв, військових частин, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, учасниками бойових дій, походів місцями бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: захист України, орієнтир виховання школярів, хортинг, національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, військова служба.

Актуальність наукового дослідження. Враховуючи особливості сучасного етапу суспільно-політичного розвитку України, що склалися після Революції Гідності, та обставин, пов'язаних з анексією Автономної Республіки Крим та збройною агресією Росії на сході України, значно зросла роль військово-патріотичного виховання школярів, а також значимість їх інтелектуальної, вольової, духовно-моральної та фізичної підготовки до подальшого життя як національно свідомих громадян-патріотів своєї Батьківщини готових до подальшої її соціально-економічної і культурної розбудови на шляху демократичного національного відродження та захисту її суверенітету і територіальної цілісності [9–16; 22–27].

Як показав час, гібридна війна Кремля проти України почалась задовго до відвертого сучасного вторгнення. Окупація починалась із завдання потужного інформаційного удару по українському гуманітарному сектору. Серед головної зброї, використаної в інформаційній війні, можна сміливо назвати заборону української мови [1], агресивну русифікацію багатьох регіонів України, тотальну пропаганду міфології “руського мира”, нав'язування сентиментів до тоталітарної спадщини Радянського Союзу і його окупаційних завоювань щодо вільних народів – і навіть насадження ностальгії по Російській імперії та прищеплення почуття вини перед російськими деспотами, які самі зреклися Російського царського престолу на початку ХХ-го століття.

Все це відображалось як в ідеології антиукраїнського за своїм характером режиму кримінальної хунти Януковича, так і в роботі деяких громадянських інститутів, особливо на Сході і Півдні України. Провідниками антиукраїнської інформаційної війни Кремля в Україні були такі напрями, як радянська тоталітарна ігрова система “Зарниця”, такі антиукраїнські феномени, як “Верное казачество” та різні проросійські “кадетські” рухи. Всі ці деструктивні щодо українського суспільства явища радянсько-російського походження на

традиціях окупаційних тоталітарних систем нав'язували українцям, і перш за все українській молоді, принципи служіння “вітчиму” (від “Вітчизна” – як “аналогу” цього слова від російського “Отечество”, нав'язаного українцям в періоди російської окупації України і походить в українській мові, вірогідно, від слова “вітчим”), а не Батьківщині – Україні. Як результат було виховано тисячі колаборантів і сепаратистів не лише в Криму і на Донбасі, але й по всьому Півдню і Сходу України, де Кремль вирішив створити міфічну “Новоросію”, порушуючи право українського народу на самовизначення і на територіальну цілісність Української Держави [2].

Водночас, в останні роки українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції та досвіду щодо виховання патріотизму у дітей та молоді і як наслідок в українському суспільстві наростає тривога за долю дітей, школярів та молоді, що виражається в таких основних характеристиках:

1) швидкому зниженні освітнього і культурного потенціалу підростаючого покоління;

2) подальшій моральної деградації покоління в цілому, вираженої, зокрема, як в криміналізації свідомості і поведінки, так і в зниженні морального порогу дозволеного;

3) різкому злеті наркоманії, алкоголізму практично у всіх шарах суспільства, переході цього явища в некерований режим і як наслідок – руйнування генофонду;

4) реальному розриві наступності поколінь не тільки за ідеологічними, а й за моральними характеристиками.

5) знеціненні своєї країни у багатьох молодих людей, які не вважають себе її частиною, їх бажанні виїхати за кордон.

Не менше важливим на сьогодні залишається вирішення проблеми оздоровлення нації та визначення нових пріоритетів у цій сфері. Тому проблема виховання в учнів інтересу до занять фізичною культурою в закладах загальної середньої освіти та у позаурочний час набуває дедалі більшої актуальності. Необхідність її всебічного дослідження також пояснюється поступовим зниженням в учнів інтересу до фізичної культури [17–21; 28].

З огляду на викладене, за останні роки в державній політиці України в сфері виховання відбулися істотні зміни щодо оцінки місця і ролі патріотичного виховання в цілому та військово-патріотичного виховання зокрема. Так, потребу у військово-патріотичному вихованні особистості визначено в законах України, указах Президента України, нормативно-правових актах Уряду України, інших актах законодавства. Так, про пріоритетність ролі військово-патріотичного виховання школярів свідчать такі нормативні документи як: Укази Президента України: від 18 травня 2017 року № 286 “Про Стратегію національно-патріотичного виховання”, від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 “Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки”, від 12 червня 2015 року № 334/2015 “Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, від 24 березня 2015 року № 169/2015 “Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни”, від 11 лютого 2015 року № 69/2015 “Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні”; постанови Верховної Ради України: від 17 січня 2017 року № 1822-VIII “Про встановлення Дня українського добровольця”, від 12 травня 2015 року № 373-VIII “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”; постанова Кабінету Міністрів України від

17 жовтня 2017 року № 845 “Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання”; розпорядження Кабінету Міністрів України: від 18 жовтня 2017 року № 743-р “Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 роки”, від 8 вересня 2009 року № 1494 “Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об’єктів культурної спадщини”; накази Міністерства освіти і науки України: від 31 травня 2017 року № 519 “Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо вшанування пам’яті Героїв Небесної Сотні”, від 16 червня 2015 року № 641 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти”, інші акти законодавства України.

З метою оптимізації виховання патріотизму у школярів як найважливішої духовно-моральної й громадянської цінності актуалізується проблема пошуку й дослідження нових методик, що сприяють підвищенню ефективності виховного процесу під час організації і здійснення військово-патріотичного виховання школярів закладів загальної середньої освіти в процесі занять з різних предметів шкільної програми, зокрема з предметів «Захист Вітчизни» та з фізичної культури, а також позакласної роботи, яка має широкий спектр напрямів щодо формування особистості учнів.

Віддзеркалюючи соціальний, економічний, оборонний, культурний та духовний потенціал української держави, військово-патріотичне виховання особистості виступає як особлива, історично обумовлена форма соціальної практики, яка містить ідеологічні, навчально-методичні, програмно-нормативні, теологічні та організаційно-педагогічні складові, які покликані задовольнити потребу суспільства у військово-патріотичному вихованні учнів на національних традиціях українського народу [3].

Одним із дієвих засобів військово-патріотичного, морально-етичного та фізичного виховання дітей є хортинг, який сприяє вихованню особистості з високою внутрішньою культурою та гармонійному формуванню фізичного апарату людини. У патріотично налаштованого спортсмена завжди з’явиться сила волі і бажання перемогти, навіть у складній ситуації і надмірному навантаженні. Патріотизм являє собою моральний фундамент особистого самовиховання, суспільного і державного устрою, опору життєспроможності національної виховної ідеї хортингу, одна із першочергових умов ефективності функціонування системи соціальних і державних інститутів в нашій державі [4].

Хортинг – національний вид спорту України, заснований на культурних, оздоровчих і бойових традиціях українського народу. Він є багаторічним спеціально організованим процесом навчання, всебічного розвитку, морально-етичного і фізичного виховання та оздоровлення дітей і молоді. У системі хортингу містяться ефективні форми і методи військово-патріотичного виховання школярів та допризовної підготовки учнівської молоді, зорієнтовані на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Батьківщини, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби [5].

Проблеми патріотичного виховання підростаючого покоління досліджувалися багатьма вітчизняними і зарубіжними філософами,

педагогами, психологами. Так, моральні аспекти патріотизму розкрито в працях Й. Песталоцці, А. Дістервега, Г. Сковороди, В. Сухомлинського; патріотизм як принцип національного виховання – І. Беха, Г. Ващенко, О. Вишневського, В. Івашковського, І. Огієнка, Ж. Петровича, С. Русової, К. Ушинського, К. Чорної, Л. Чупрій та інших. Виховання як компонент громадянського виховання досліджували П. Ігнатенко, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний, М. Фіцула. Важливими є праці О. Вишневського, Т. Завгородньої, П. Кононенка, В. Кузя, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, П. Щербаня. В працях цих авторів теоретично осмислюються нові підходи до здійснення патріотичного виховання молоді людини в сучасних умовах.

Проблему активізації навчально-виховного процесу з фізичної культури та фізкультурно-спортивної діяльності досліджували О. Артющенко, А. Артющенко, Б. Ашмарін, В. Бауер, В. Белорусова, І. Боян, Б. Ведмеденко, Г. Власюк, А. Внуков, К. Волков, З. Джумаєв, А. Дубогай, П. Дуркін, М. Зубалій, Є. Ільїн, І. Келишев, М. Козленко, М. Кутєпов, Г. Мейксон, В. Новосельський, О. Остапенко, О. Петров, С. Сичов та інші. В наукових працях зазначених авторів пропонуються шляхи активізації занять з фізичної культури за умови формування навчальної мотивації, мобілізації та інтересу школярів на основі задоволення потреб учнів у русі, грі, змаганнях, пізнавальній активності, вдосконалення праці вчителя фізичної культури, його взаємодії з окремими учнями й колективом класу.

На сьогодні надзвичайно актуальними є наукові розробки М. Баки, Є. Василенко, В. Ганчева, З. Діхтяренко, С. Дятленка, Е. Єрьоменка, С. Жеваги, Т. Круцевич, В. Платонова та інших, в яких досліджуються питання військово-патріотичного та фізичного виховання молоді, у тому числі засобами хортингу.

Постановка проблеми військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу зумовлена особливостями сучасних процесів у суспільно-політичному розвитку України, недостатньою її науково-методичною розробленістю та низькою ефективністю вирішення проблем військово-патріотичного виховання школярів, а також потребою українського суспільства в цілому та сфери освіти зокрема в оптимізації процесу військово-патріотичного виховання підростаючого покоління в закладах загальної середньої освіти.

Метою статті є розкриття сучасних методик військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять хортингом.

Виклад основного матеріалу. Програма військово-патріотичного виховання хортингу у закладах загальної середньої освіти являє собою комплексну систему, яка передбачає різнопланову освітню діяльність щодо закріплення знань з предметів “Захист Вітчизни” та з фізичної культури, географії, біології, а також позакласної роботи під час занять в секціях та гуртках хортингу з вивчення прийомів прикладного хортингу, самозахисту, медичної допомоги, основ здоров'я та здобуття практичних навичок для використання в повсякденному житті та в екстремальних умовах, у тому числі під час служби в армії.

Метою військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу є: військово-патріотичне виховання підростаючого покоління, формування особистості патріота і громадянина, стійкої мотивації щодо необхідності безпечної життєдіяльності та здорового способу життя, уникнення шкідливих звичок, придбання і закріплення навичок дій в небезпечних

ситуаціях побутового та громадського походження, набуття морально-психологічних та фізичних якостей для спроможності виконувати обов'язки із захисту Батьківщини.

Завдання військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу: оволодіння основними навичками збереження особистої та суспільної безпеки, надання само- і взаємодопомоги в екстремальних ситуаціях, зміцнення морально-вольового стану і фізичного розвитку учнів, ознайомлення з основами рятувальної справи, надання базової фізичної та спеціальної фізичної підготовки для майбутньої служби в підрозділах Збройних Сил України, інших військових формуваннях, виховання екологічної культури учнів, активна участь у діяльності Національної федерації хортингу як в Україні, так і за її межами.

Програм військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу, створена шляхом накопичення відповідної навчально-методичної бази і реалізується за допомогою різних форм проведення занять: теоретичні заняття за різноманітними напрямками виховного характеру, практичні навчально-тренувальні заняття з національного виду спорту хортингу, тренування з прикладного розділу хортингу, туристські походи та подорожі, відвідування історичних місць, місць козацької слави, участь у змаганнях.

Враховуючи вікові та фізіологічні особливості учнів різного віку програма військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу у закладах загальної середньої освіти розрахована на два рівні навчання:

початковий рівень для дітей віком від 6 до 13 років, якому характерне початкове сприйняття проблем з одночасним знанням українських традицій та зацікавленістю школярів у патріотичному вихованні через пісні, вірші, оповідання, зустрічі з відомими людьми, спортсменами тощо;

основний рівень для юнаків і дівчат віком від 14 до 17 років, який характеризується помітним розумінням тематики, необхідністю самовиховання, здатністю учнів позитивно сприймати та разом з елементами хортингу додатково вивчати такі напрями (дисципліни): допризовна військова підготовка, стройова дисципліна, вогнева підготовка (за можливості закладу освіти); прикладний розділ хортингу, основи самозахисту, прикладна фізична підготовка, гімнастика, акробатика, метання, спортивні ігри; безпека життєдіяльності та цивільний захист особи; топографія, туризм, спортивне орієнтування; етнічні бойові та оздоровчі традиції козацтва.

У процесі проведення зазначених занять тренери-викладачі хортингу підкреслюють надзвичайну роль позитивних особистісних якостей учнів, поширюючи національні ідеї патріотичного виховання та формування позитивного образу дітей та юнацтва [29–36].

Надзвичайно яскравим прикладом української героїки, сили духу та самоорганізованості являє українське козацтво. Козацьку традицію потрібно черпати перш за все з тих періодів, коли козаки ще не були затягнуті в кабалу деспотичного Московського Царства і стали служити “Царю и Отечеству”. Взірцями козацького періоду мають бути особистості, які служили “Богу і Україні”, як було до російського поневолення, а це Петро Сагайдачний, Іван Богун, Іван Виговський, Кость Гордієнко та інші визначні українські військові діячі, які розуміли, що Україні потрібно триматися подалі від деспотичної Московії з її ординськими традиціями [2].

Козацька доба в історії України принесла як самій Україні так і світу нову, виключно ефективну, багаторівневу систему загального та військово-патріотичного виховання. У реалізації національної оздоровчої та виховної ідеї

козацтво утворило унікальний потужний соціальний військово-демократичний устрій, здатний захистити власні політичні та соціально-економічні інтереси. Козацькі демократичні, бойові та оздоровчі традиції сконцентрували у собі багатовіковий досвід української спільноти, дух і звичаї людей, несли у собі сильний, здоровий, виховний характер, який є природно зрозумілим для кожного українця і духовно на генному рівні підтримується кожним патріотом держави [78–87]. Здорові філософські погляди на життя, принципи гігієни тіла, тверезість і відповідальність, правила поведінки у колективі, норми суспільної моралі, мета та завдання існування, а також засоби їх досягнення надзвичайно чітко та систематизовано передавалися від покоління до покоління у вигляді козацьких карбів – коротких речень, що мали форму прислів'я та були частинами великої піраміди системи теоретично-практичних і духовних засад, вершину якої склали козацькі перекази, вірші, пісні, казки, танці і бойова рухова спадщина у вигляді елементів самозахисту та прийомів прикладної самооборони, які тепер носять назву – хортинг. Мистецтво ведення сутички передавалося кожним козаком, який пройшов багаторічний вишкіл на Запорозькій Січі, отримав гарт у бойових походах та щоденній козацькій військовій справі, ставав носієм кращих технічних, гуманітарних та економічно-господарських знань і, саме головне, ставав свідомим духовним носієм та захисником української етнічної бойової та культурної традиції.

Хортинг, як бойова і виховна система за своїм духом підходить і позитивно сприймається козацькими організаціями в Україні. Українська федерація хортингу плідно співпрацює з такими організаціями, оскільки козацтво завдяки унікальній системі військового, загальноосвітнього і патріотичного вишколу і сьогодні зберігає власну самобутність і внутрішню життєву силу, утворюючи ідейне, ментальне і фізичне підґрунтя для відтворення української державності та формування системи безпеки і захисту національних інтересів України. Спільно з козацькими та іншими патріотично налаштованими організаціями Українська федерація хортингу здійснює військово-патріотичне виховання молоді за такими методами:

- особистий приклад тренера-викладача (діяльність вихователя, який є взірцем для молоді і забезпечує педагогічні та дисциплінарні вимоги системи хортингу;

- формування у молодих людей впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту України;

 - проведення змагань як з хортингу, так і з військово-прикладних видів;

 - самопідготовка учнів (проводиться як процес активного формування і самовдосконалення учня, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю).

Військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу може здійснюватися у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв, військових частин, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, учасниками бойових дій, походів місцями бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування в закладах загальної середньої освіти [37–40].

Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка полягає у встановленні та підтриманні зв'язків клубів та гуртків хортингу з ветеранськими організаціями, військовими частинами, військовими закладами вищої освіти з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання учнів, виховання у них громадянських почуттів та якостей сильної особистості, готової до захисту Батьківщини [6].

Важливу роль у фізичній підготовці школярів старших класів до військової служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях мають безпосередні заняття з хортингу у спортивних залах. На заняттях з хортингу формуються якості, які необхідні майбутньому солдатowi: висока працездатність, витривалість, чітка координація і точність рухів.

Також ефективними є відвідування юними школярами-хортингістами додаткових занять з викладачами предмету «Захист Вітчизни» з допризовної підготовки. Під час таких занять учні ознайомлюються із специфікою військової праці, вивчають принципи підготовки до виконання обов'язків солдата, дізнаються про особливості служби в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, виховують в собі якості, необхідні майбутньому воїнові [58–77]. Програма допризовної підготовки предмету «Захист Вітчизни» дозволяє під час вивчення кожної теми використовувати матеріали із життя воїнів у мирний час і поширювати на уроках приклади героїчного минулого українського народу та його Збройних Сил, а також подвиги Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, під час спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією. На таких заняттях також відбувається ознайомлення учнів з текстом військової присяги, що дозволяє розкрити важливі вимоги до морально-бойових якостей майбутніх воїнів, формує почуття національної гордості за Збройні Сили України, за Батьківщину, яку потрібно вміти захищати [7].

З метою успішної виховної роботи за напрямом військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу тренер-викладач здійснює такі заходи і використовує такі методи:

- здійснює заходи з військово-патріотичного виховання та планує відповідні заходи для проведення в позаурочний час;

- контролює морально-етичний стан учнів і надає їм постійно допомогу, проводить бесіди;

- залучає до військово-патріотичної роботи в групу хортингу шефські ветеранські організації, військові частини, актив батьків, інші патріотичні та козацькі громадські організації;

- підтримує постійні контакти з викладачем предмета «Захист Вітчизни» з питань організації військово-патріотичної роботи з учнями;

- планує й організовує роботу з військово-патріотичного виховання учнів у групі, яку він тренує;

- бере участь у проведенні загальношкільних патріотичних заходів;

- забезпечує активну участь юних школярів-хортингістів в різних заходах з військово-патріотичного виховання;

- надає допомогу викладачеві предмета «Захист Вітчизни» у створенні необхідних умов для оволодіння учнями військовими знаннями та навичками;

- сприяє підвищенню військових знань шляхом залучення учнів до військово-технічних гуртків, конкурсів, тематичних вечорів, олімпіад, інших заходів, які проводяться в школі з метою підготовки учнів до військової діяльності;

- використовує навчальний матеріал із теоретичного та практичного розділу програми хортингу в позакласній роботі з військово-патріотичного виховання;

- здійснює керівництво роботою гуртка з хортингу, максимально використовуючи гурткові заняття для проведення військово-патріотичного виховання [8];

- допомагає організувати читацькі конференції, вечори, огляди, конкурси, виставки, зустрічі, перегляди кінофільмів тощо на військово-патріотичні теми.

Зважаючи на те, що у кожному закладі освіти конкретний розподіл обов'язків між членами педагогічного колективу визначається з урахуванням інтересів, можливостей, знань окремих вчителів, тренерський і викладацький колектив з хортингу бере на себе частину відповідальності разом з викладачами закладу за проведення патріотичних заходів.

Також, в сучасних умовах поряд із зростанням виховної функції закладів освіти підвищується роль сім'ї у вихованні дітей, підсилюється значення суспільного виховання.

У зв'язку з цим виховна робота засобами хортингу проводиться разом із батьками [41–57]. Ефективно розвинена секція або клуб з хортингу, у якому працює кваліфікований фахівець у повній мірі може стати центром виховної роботи в мікрорайоні і широко використовувати допомогу громадськості та батьків у роботі з військово-патріотичного виховання учнів.

З метою поліпшення військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу з батьками учнів проводяться такі заходи: роз'яснення батькам завдань військово-патріотичного виховання учнів; ознайомлення батьків з основними методами військово-патріотичного виховання в системі хортингу; залучення батьків до участі у роботі гуртка з хортингу, в позакласній та позашкільній роботі та надання допомоги в проведенні спортивних змагань, навчально-методичних та кваліфікаційних семінарів, походів, екскурсій, військових ігор, керівництві гуртком, бесід з учнями на патріотичні теми, різноманітних форм спільної пошукової і творчої діяльності. Різноманітні професійні знання та вміння батьків, їх захоплення при вмілому педагогічному керівництві з боку тренера-викладача з хортингу допоможуть збагатити як фізкультурно-оздоровчу, так і військово-патріотичну роботу з учнями.

Своєю чергою батьки можуть застосовувати такі форми та методи військово-патріотичного виховання учнів у сім'ї: ознайомлення дітей із сімейними бойовими, трудовими та спортивними традиціями; бесіди про героїчні подвиги українського народу; читання та обговорення з дітьми книг на військово-патріотичну тематику; спільний перегляд героїко-патріотичних фільмів, телевізійних передач; заохочення дітей до участі в догляді за пам'ятниками та могилами воїнів, надання допомоги інвалідам війни; розвиток інтересу до військової професії і служби у Збройних Силах України; моральна підтримка у досягненні результатів у хортингу; спільна з дітьми фізична підготовка, збереження загального здоров'я та загартування дітей.

Досвід роботи кращих організацій, клубів, гуртків та секцій з хортингу показує, що військово-патріотичне виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Батьківщини необхідно проводити систематично, цілеспрямовано і наполегливо. У цьому напрямі розроблено систему вправ та елементів прикладної фізичної підготовки з хортингу.

Для викладання прикладних елементів хортингу застосовуються такі методики: визначення рівня фізичної підготовленості учнів; розучування і тренування вправ на розвиток сили, швидкості, витривалості; спортивні та військово-прикладні ігри; основи самозахисту; самостраховка; підвідні та підготовчі вправи; поняття про необхідну самооборону, захист від ударів рукою, ногою; нанесення ударів, захвати, звільнення від захватів; розучування елементів хортингу; захист від раптового нападу; прийоми боротьби з декількома противниками; тренування у виконанні базової спортивної і прикладної техніки хортингу; прийоми відновлення та лікування у разі небезпечних уражень і поранень.

З практичної точки зору методика освоєння прикладного розділу хортингу

повністю відповідає потребам підготовки молодого воїна до служби, але опинившись в реальній армії, молодий солдат мусить швидко засвоїти багато знань та навичок, а оскільки часу для адаптації до реальних умов служби в нього немає, тому система хортингу прагне максимально залучити ветеранські та козацькі громадські організації до військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки молоді [88–99]. З цього напрямку проводиться відповідна інформаційно-пропагандистська робота. Адже у виховній сфері жодна національна програма, жоден нормативно-правовий документ нічого не варти, якщо в окремій громаді окремий хлопець чи дівчина не відчувають їхньої дії та здорового, сильного духу національної спадщини.

У час надзвичайного розвитку військової техніки, коли кожного дня світове суспільство довідується про нові винаходи у сфері ведення війни, коли майже до нуля зменшується вірогідність випадкової війни і значно зростає вірогідність війни планової, цілеспрямованої надзвичайної ролі набуває сама людина, як вирішальний чинник з будь яких питань у суспільних відносинах. Ні найбільш сучасна техніка, ні навіть найкраще командування не зможуть самостійно вирішити та подолати наслідки розв'язання війни.

Людина, її сильна воля, її твердий характер, висока мораль є головними і вирішальними у боротьбі. Завжди краще воює той, хто принциповіший, хто стійкіший морально, твердіший характером і сильніший жертвовною любов'ю до України, тому система військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу за підтримки керівництва навчальних закладів проводить конкретну роботу щодо залучення дітей та юнацтва до спортивних залів, і системно та поступово формує в них почуття патріотизму, любові до Батьківщини та готовності до її захисту.

Висновок. Таким чином, урахувуючи сучасні складні умови соціально-економічного та політичного розвитку України, виникла нагальна потреба у нових методах і формах військово-патріотичного виховання школярів із застосуванням засобів сучасного національного виду спорту хортингу та, у зв'язку з цим, нових підходах до визначення сутності, змісту і завдань військово-патріотичного виховання.

Процес реалізації завдань військово-патріотичного виховання школярів засобами хортингу направлений на формування в учнів почуття патріотизму, любові до своєї Батьківщини, українського народу, його історії, традицій, культурних та історичних цінностей; громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей для аналізу зовнішньо- та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події й підтримувати належну обороноздатність країни; формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, досягнення відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби, військової професійної орієнтації молоді; підготовку до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях для захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

Отже, військово-патріотичне виховання школярів засобами хортингу – самостійний напрям виховання, методологічною основою якого є концептуальні положення щодо розвитку військово-патріотичного виховання допризовної молоді, виховання патріота і громадянина, формування у школярів високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання свого конституційного обов'язку й відповідального ставлення до майбутньої військової служби у Збройних Силах України та інших військових

формуваннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабурнич С. А. Рекомендації для батьків щодо виховання юного спортсмена хортингу / С. А. Бабурнич, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 120–138.
2. Вехтєв В. В. Сімейне середовище у вихованні юного спортсмена хортингу / В. В. Вехтєв, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 102–119.
3. Вишницький І. О. Застосування прийомів боротьби у різних видах єдиноборств / І. О. Вишницький, Е. А. Єрьоменко // Збірник наукових статей. – Дніпро : ДДФКіС, 1996. – С. 57–72.
4. Гречаний О. М. Хортинг та його оздоровча програма / О. М. Гречаний, Е. А. Єрьоменко, С. А. Карасевич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 171–183.
5. Гречаний О. М. Хортинг у забезпеченні соціокультурних можливостей людини / О. М. Гречаний, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 38–58.
6. Дородний Л. М. Оволодіння технікою боксу для успішної тренувальної діяльності у спортивних єдиноборствах / Л. М. Дородний, Е. А. Єрьоменко // Збірник наукових статей. – Дніпро : ДДФКіС, 1996. – С. 178–185.
7. Дорошенко М. М. Дослідження рівня фізичної підготовленості студентів у системі хортингу / М. М. Дорошенко, Е. А. Єрьоменко, В. В. Вехтєв // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 84–97.
8. Ерєменко Э. А. Воспитание настойчивости у детей 6–7 лет в процессе занятий хортингом / Э. А. Ерєменко // Сибирский педагогический журнал : научное периодическое издание. – Новосибирск, 2013. – № 6. – С. 209–213.
9. Єрьоменко Е. А. Адаптаційні здібності спортсмена хортингу / Е. А. Єрьоменко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 141–153.
10. Єрьоменко Е. А. Актуальний рівень розвитку особистості в системі спортивних єдиноборств / Е. А. Єрьоменко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2003. – С. 96–108.
11. Єрьоменко Е. А. Аутогенне тренування в бойових мистецтвах / Е. А. Єрьоменко // Український спорт. – К. : Паливода А. В., 2005. – С. 56–75.
12. Єрьоменко Е. А. Батьківщина в серці учня українського хортингу / Е. А. Єрьоменко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 278–292.
13. Єрьоменко Е. А. Бойове мистецтво як засіб прикладної підготовки старшокласників до військової служби / Е. А. Єрьоменко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2002. – С. 85–99.
14. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва для здоров'я студентів / Е. А. Єрьоменко // Український спорт. – К. : Паливода А. В., 2006. – С. 14–29.
15. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва у програмі професійно-прикладної підготовки курсантів і співробітників державних силових відомств / Е. А. Єрьоменко // Український спорт. – К. : Паливода А. В., 2005. – С. 190–202.
16. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва у програмі спеціальної підготовки співробітників правоохоронних органів до дій в екстремальних умовах / Е. А. Єрьоменко // Український спорт. – К. : Паливода А. В., 2005. – С. 15–35.
17. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва як засіб військово-спортивної підготовки старшокласників / Е. А. Єрьоменко // Український спорт. – К. : Паливода А. В., 2007. – С. 62–81.
18. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва як середовище пізнавальної активності учнів / Е. А. Єрьоменко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2003. – С. 121–140.
19. Єрьоменко Е. А. Бойові мистецтва як чинник професійно-прикладної підготовки курсантів до служби в силових структурах / Е. А. Єрьоменко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2004. – С. 56–70.
20. Єрьоменко Е. А. Вивчення прийомів єдиноборств і професійна підготовка співробітників правоохоронних органів / Е. А. Єрьоменко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2004. – С. 83–95.
21. Єрьоменко Е. А. Вивчення школярами способів безпечного падіння і самостраховок хортингу на уроці фізичної культури / Е. А. Єрьоменко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бєх І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 267–283.
22. Єрьоменко Е. А. Визначальна функція українського хортингу / Е. А. Єрьоменко // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 159–170.

23. Єрмоєнко Е. А. Виховання відданих захисників України у системі хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 21–35.
24. Єрмоєнко Е. А. Виховання сили у хортингістів / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 238–253.
25. Єрмоєнко Е. А. Виховання силових якостей у спортсменів-єдиноборців / Е. А. Єрмоєнко // Світ єдиноборств. – Дп. : Спортивна орбіта, 2002. – С. 14–25.
26. Єрмоєнко Е. А. Дихальні вправи у системі хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 170–185.
27. Єрмоєнко Е. А. Діяльність тренера з хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 38–52.
28. Єрмоєнко Е. А. Загальна і спеціальна психологічна підготовка співробітників правоохоронних органів за прикладними методиками хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 271–289.
29. Єрмоєнко Е. А. Застосування бойових прийомів хортингу співробітниками правоохоронних органів для затримання злочинців / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 196–214.
30. Єрмоєнко Е. А. Захист Батьківщини як виховна мета українського хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 21–35.
31. Єрмоєнко Е. А. Здоров'я людини як виховний орієнтир хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 70–88.
32. Єрмоєнко Е. А. Зміст навчальних завдань для проведення теоретичних занять з хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 158–173.
33. Єрмоєнко Е. А. Ідея відданого служіння українському народові за філософією хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 4–20.
34. Єрмоєнко Е. А. Історико-філософські пріоритети українського хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 36–52.
35. Єрмоєнко Е. А. Медитація в хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 89–107.
36. Єрмоєнко Е. А. Методика проведення занять з хортингу для дітей / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 302–324.
37. Єрмоєнко Е. А. Національні бойові традиції українського народу в системі хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 4–20.
38. Єрмоєнко Е. А. Основи викладання елементів хортингу для школярів на уроці фізичної культури / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 236–250.
39. Єрмоєнко Е. А. Основи тренування в хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 290–308.
40. Єрмоєнко Е. А. Поняття спортивної дисципліни та етикету хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 114–132.
41. Єрмоєнко Е. А. Програмний матеріал для занять хортингом дітей 10–11 років / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 272–289.
42. Єрмоєнко Е. А. Реалізація програми розвитку українського хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 4–21.
43. Єрмоєнко Е. А. Розвиток фізичних якостей хортингістів / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 203–223.
44. Єрмоєнко Е. А. Руховий режим спортсмена хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 26–46.
45. Єрмоєнко Е. А. Система фізичного виховання спортсменів хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 230–244.
46. Єрмоєнко Е. А. Спортивна складова хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 170–185.
47. Єрмоєнко Е. А. Спортивна термінологія в системі хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 174–189.
48. Єрмоєнко Е. А. Традиції українського хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 186–202.

49. Єрмоєнко Е. А. Український хортинг у генетичному коді народу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 262–277.
50. Єрмоєнко Е. А. Український хортинг як виховна система особистості / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 53–69.
51. Єрмоєнко Е. А. Умови підвищення рівня фізичної підготовленості спортсменів хортингу різних вікових груп / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 218–235.
52. Єрмоєнко Е. А. Фізична культура та здоровий спосіб життя студентів у системі хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 22–37.
53. Єрмоєнко Е. А. Фізична підготовка хортингістів / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 208–229.
54. Єрмоєнко Е. А. Фізичне виховання хортингістів / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 224–237.
55. Єрмоєнко Е. А. Фізичне навантаження юних спортсменів хортингу старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 203–217.
56. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – бойовий звичай України / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 190–207.
57. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – спортивна гордість України / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 168–183.
58. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – спортивна честь українського народу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 184–195.
59. Єрмоєнко Е. А. Хортинг і біологічний потенціал спортсменів / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 68–88.
60. Єрмоєнко Е. А. Хортинг і здоровий спосіб життя / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 5–25.
61. Єрмоєнко Е. А. Хортинг на уроці фізичної культури в школі / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 251–266.
62. Єрмоєнко Е. А. Хортинг у забезпеченні здорового життя людини / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 70–87.
63. Єрмоєнко Е. А. Хортинг у системі національно-патріотичного виховання юного українця / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 293–310.
64. Єрмоєнко Е. А. Хортинг у системі професійно-прикладної підготовки офіцерського складу правоохоронних органів України / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 133–149.
65. Єрмоєнко Е. А. Хортинг у стратегії оздоровлення української нації / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 53–69.
66. Єрмоєнко Е. А. Хортинг у формуванні позитивних моральних якостей співробітників правоохоронних органів України / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 215–239.
67. Єрмоєнко Е. А. Хортинг як засіб професійно-психологічної самосвідомості співробітників правоохоронних органів України / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 150–167.
68. Єрмоєнко Е. А. Хортинг як оборонний звичай української нації / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 257–270.
69. Єрмоєнко Е. А. Цільова спрямованість педагогічних програм українського хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 53–69.
70. Івашковський В. В. Хортинг як навчально-наукова дисципліна / В. В. Івашковський, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Карасевич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 154–169.
71. Ільницький І. Р. Хортинг та організація навчання / І. Р. Ільницький, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Бабурнич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 247–258.
72. Карасевич С. А. Педагогічне покликання тренера з хортингу / С. А. Карасевич, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтев // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 139–158.
73. Кіблицький Р. В. Морально-ціннісні орієнтації хортингіста / Р. В. Кіблицький, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Карасевич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 274–288.

74. Колонтай В. Є. Психодіагностика в системі хортингу / В. Є. Колонтай, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 240–256.
75. Кукушкін К. М. Складові здорового способу життя людини, яка займається хортингом / К. М. Кукушкін, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 88–106.
76. Куцкір М. С. Принципи виховання системних вольових якостей спортсменів хортингу / М. С. Куцкір, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 108–126.
77. Митрофанов О. С. Методика розвитку сили та швидко-силових здібностей хортингістів / О. С. Митрофанов, Е. А. Єрьоменко, С. В. П'ятіков // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 245–261.
78. Мірчев Д. В. Реалізація навчальних завдань спортсменів хортингу / Д. В. Мірчев, Е. А. Єрьоменко, В. В. Вехтев // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 129–143.
79. Одновол С. О. Медико-фізіологічні чинники оздоровчої рухової активності хортингістів / С. О. Одновол, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 107–126.
80. Остапенко О. І. Бойовий хортинг як засіб формування в школярів фізичних здібностей як основи тверезого способу життя в майбутній життєдіяльності / О. І. Остапенко, М. Д. Зубалій, Е. А. Єрьоменко, М. В. Тимчик // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 166–172.
81. Пеньков Ю. М. Поведінкові звички і психофізична саморегуляція спортсмена хортингу / Ю. М. Пеньков, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 108–128.
82. Петрочко Ж. В. Бойовий хортинг як засіб виховання патріотизму у школярів і студентів / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 34–45.
83. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрьоменко // К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.
84. Плеханов В. В. Розвиток спритності у спортсменів хортингу / В. В. Плеханов, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 127–148.
85. Присяжнюк С. І. Бойовий хортинг та проблема активного відпочинку спортсменів у різні вікові періоди / С. І. Присяжнюк, Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 206–218.
86. П'ятіков С. В. Український хортинг як засіб освоєння системи національно-патріотичних цінностей / С. В. П'ятіков, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 36–52.
87. Рибалко В. Б. Основи безпеки життєдіяльності спортсменів хортингу / В. Б. Рибалко, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 47–67.
88. Самоха Д. М. Зміст програми самостійних тренувань з хортингу / Д. М. Самоха, Е. А. Єрьоменко, С. В. П'ятіков // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 70–83.
89. Семигал О. М. Оцінка фізичного стану та нормування навантаження спортсменів хортингу / О. М. Семигал, Е. А. Єрьоменко, С. А. Карасевич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 186–202.
90. Сичов С. О. Бойовий хортинг та особливості оптимізації управління атлетичним тренуванням у процесі спортивної діяльності / С. О. Сичов, Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 219–225.
91. Сікан В. Ю. Технології здоров'язбереження у методиці хортингу / В. Ю. Сікан, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 284–301.
92. Степанюк А. В. Планування та організація навчально-виховного процесу з хортингу / А. В. Степанюк, Е. А. Єрьоменко, В. В. Вехтев // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 325–338.
93. Тимчик М. В. Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів / М. В. Тимчик, Е. А. Єрьоменко // *Фізичне виховання в рідній школі*. – Вип. 1. – К.: Педагогічна преса, 2014. – С. 38–41.

94. Шевчук В. С. Оздоровча дихальна гімнастика хортингу для дітей / В. С. Шевчук, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтєв // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бєх І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 149–169.
95. Шило О. М. Фізичне і морально-психологічне становлення особистості засобами хортингу / О. М. Шило, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтєв // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 127–140.
96. Шишко А. П. Формування інтересу учнів до занять хортингом / А. П. Шишко, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Карасєвич // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2011. – С. 144–157.
97. Шукалюк Ю. С. Зміст програми занять з хортингу для підлітків 12–13 років / Ю. С. Шукалюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтєв // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 290–309.
98. Шульга А. В. Програма занять з хортингу для юних спортсменів 8–9 років / А. В. Шульга, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 254–271.
99. Щєрбина В. В. Впровадження комплексів фізичних вправ хортингу в навчально-тренувальний процес учнів / В. В. Щєрбина, Е. А. Єрмоєнко, О. М. Грєчаний // Педагогіка хортингу. – К. : Паливода А. В., 2013. – С. 98–113.

Todoruk S. I., Yeromenko E. A.

University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Horting educational system to protect the interests of Ukraine

Abstract. *This scientific article characterizes the defense of Ukraine as a reference point for educating schoolchildren in the horting system, analyzes methods and forms of military-patriotic education of schoolchildren using modern national sport of horting and approaches to defining the essence, content and objectives of military-patriotic education. It is determined that military-patriotic education of schoolchildren by means of horting is an independent direction of education, the methodological basis of which is conceptual provisions on development of military-patriotic education of pre-conscription youth, education of patriot and citizen, formation of high patriotic consciousness, national dignity, readiness to fulfill its constitutional duty and responsible attitude to the future military service in the Armed Forces of Ukraine and other military formations in order to protect the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. Military-patriotic education of schoolchildren by means of horting can be carried out in the form of lectures, conversations, stories, excursions to museums, military units, meetings with veterans of war, work and military service, participants of military operations, campaigns in places of military glory, search work, participation in clubs and military-patriotic circles in general secondary education institutions.*

Key words: *defense of Ukraine, reference point of schoolchildren education, horting, national-patriotic education, military-patriotic education, military service.*